

หลักเกณฑ์และความจำเป็นในการรับรองสิทธิทางภาษา ในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย

Towards Guaranteeing Language Rights within the Thai Justice System

ณัฐดนัย นาจันทร์¹ | Natdanai Nachan

บทคัดย่อ

ผู้เขียนได้เขียนบทความฉบับนี้ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาหลักเกณฑ์และความจำเป็นในการกล่าวอ้างสิทธิทางภาษาภายใต้กระบวนการยุติธรรมโดยเฉพาะในประเทศไทย โดยผู้เขียนใช้วิธีค้นคว้าวิจัยจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและพบว่า ผู้ที่จะกล่าวอ้างเพื่อเรียกร้องสิทธิทางภาษานั้นจะต้องมีลักษณะเป็นสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภาษาเป็นของตนเองและมีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ที่เข้มแข็ง ซึ่งเป็นลักษณะที่สอดคล้องกับกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มในประเทศไทย โดยเฉพาะชาวมลายู - มุสลิม ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั่นทำให้ผู้เขียนเห็นว่าการส่งเสริมสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรมสามารถเกิดขึ้นได้ในประเทศไทยเช่นเดียวกับต่างประเทศ โดยเฉพาะเมื่อคำนึงถึงเงื่อนไขของการใช้ความรุนแรงแบ่งแยกเชื้อชาติ

คำสำคัญ : กระบวนการยุติธรรมในประเทศไทย สิทธิทางภาษา

¹อาจารย์ประจำสาขาวิชากฎหมายมหาชน สำนักนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

Abstract

This article examines language rights within the Thai justice system. Using the documentary research method, the author found that in countries where language rights have been enshrined within a legal system, advocates for language recognition need to demonstrate that a particular group of people have a salient cultural identity, share a common language that forms the basis of communication in every day life, and have a well-defined sense of shared history. Such conditions exist with several ethnic groups in Thailand, particularly among the Malay Muslims who live within the three provinces in southern Thailand that border Malaysia. The author suggests that Thailand has an opportunity to improve inclusivity and reduce ethnic tensions by promoting language rights within the justice system.

Keywords: Thai justice system, language rights

ความนำ

ปัญหาความขัดแย้งเนื่องจากเหตุแห่งภาษามักเกิดขึ้นกับกลุ่มชาติพันธุ์ หรือกลุ่มชนที่มีพื้นเพทางประวัติศาสตร์ จารีตประเพณี วัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษา อยู่ในพื้นที่หนึ่ง ๆ ก่อนที่จะมีการตีกรอบพื้นที่เหล่านั้นให้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐสมัยใหม่ ลักษณะเช่นนี้ทำให้ภายหลังจากที่รัฐสมัยใหม่ถูกสร้างขึ้นครอบคลุมพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์แล้ว กลุ่มดังกล่าวต้องพยายามที่จะปรับตัวเข้ากับระบบการปกครองของรัฐสมัยใหม่อย่างเลี้ยงไม่ได้

ภายใต้การปรับตัวเข้าสู่ระบบการปกครองของรัฐสมัยใหม่ กลุ่มชาติพันธุ์จำเป็นต้องที่ต้องตกอยู่ใต้บังคับของกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมตามที่บังคับอยู่ในรัฐนั้น ๆ ซึ่งโดยสภาพของการสร้างความเป็นรัฐสมัยใหม่แล้ว กลุ่มชาติพันธุ์มักจะถูกบังคับให้ต้องใช้ภาษาเป็นภาษาหลักหรือภาษาราชการของรัฐสมัยใหม่ในการสื่อสารเพื่อติดต่อเรื่องต่าง ๆ กับหน่วยงานของรัฐ

อย่างไรก็ตาม เราไม่สามารถปฏิเสธได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่มีพื้นฐานทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนานและมั่นคง ย่อมไม่สามารถหลงลืมหรือเลิกใช้ภาษาดั้งเดิมของตนได้โดยง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกลุ่มชาติพันธุ์นั้นมีการใช้ภาษาดั้งเดิมของตน

หลักเกณฑ์และความจำเป็นในการรับรองสิทธิทางภาษา ในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย

ในการดำเนินชีวิตประจำวันและมีการส่งต่อภาษานั้นผ่านการเรียนการสอนในโรงเรียน นั้นทำให้สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ จำนวนมากไม่มีความถนัดในการใช้ภาษาราชการ ที่ใช้อยู่ในรัฐที่ตนอาศัย โดยเฉพาะเมื่อต้องใช้ภาษาดังกล่าวในการดำเนินกระบวนการ ยุติธรรม ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์มักจะไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้เนื่องจาก อุปสรรคในทางภาษา

เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าว การพิจารณาให้รัฐรับรองและคุ้มครองสิทธิทางภาษา ของกลุ่มชาติพันธุ์ และอนุญาตให้กลุ่มคนดังกล่าวสามารถใช้ภาษาที่ตนถนัดในการดำเนิน กระบวนการยุติธรรมจึงเป็นสิ่งที่เหมาะสม ซึ่งการจะทำเช่นนั้นได้จำเป็นต้องหาคำตอบ เสียก่อนว่า หลักเกณฑ์ในการรับรองสิทธิทางภาษาของบุคคลในกระบวนการยุติธรรมนั้น มีเช่นใดบ้าง และมีความจำเป็นเพียงใดที่จะต้องรับรองสิทธิดังกล่าวในประเทศไทย

ทั้งนี้ ผู้เขียนจะดำเนินการศึกษาโดยแบ่งเป็นหัวข้อในการศึกษาออกเป็น สามหัวข้อย่อย ได้แก่ หัวข้อแรกจะเป็นการนำเสนอถึงสิทธิในภาษา เริ่มตั้งแต่การศึกษา แนวคิดเบื้องต้นของสิทธิทางภาษา ลักษณะทั่วไปของสิทธิทางภาษา แนวคิดเบื้องต้น ว่าด้วยกระบวนการยุติธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิทางภาษากับกระบวนการยุติธรรม และเงื่อนไขสำคัญที่กลุ่มบุคคลจำเป็นต้องบรรลุเมื่อประสงค์จะเรียกร้องให้รัฐ ให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิทางภาษา

จากนั้นในหัวข้อที่สอง ผู้เขียนจะขอยกตัวอย่างและบอกเล่ารายละเอียดของ ประเทศที่ให้การส่งเสริมสิทธิทางภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ภายใต้กระบวนการยุติธรรม อันได้แก่ ประเทศแคนาดา และในหัวข้อที่สามจะกล่าวถึงการประเด็นเกี่ยวกับการ รับรองตลอดจนส่งเสริมการใช้สิทธิดังกล่าวในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย ซึ่งจะกินความรวมถึงการอธิบายเหตุผลและความจำเป็นที่ประเทศไทยจะต้องส่งเสริมให้มี การใช้สิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรม ตลอดจนการพิจารณาถึงความสอดคล้องกับ หลักเกณฑ์ในการกล่าวอ้างและรับรองสิทธิทางภาษาตามที่กล่าวไว้ในตอนต้น ซึ่งจะนำไปสู่ ข้อเสนอแนะบางประการต่อการรับรองและคุ้มครองสิทธิทางภาษาในกระบวนการ ยุติธรรมของประเทศไทย

ความทั่วไปว่าด้วยสิทธิทางภาษา กระบวนการยุติธรรม และหลักเกณฑ์ในการกล่าวอ้างสิทธิทางภาษา

ในการกล่าวถึงสิทธิทางภาษาและกระบวนการยุติธรรม ตลอดจนการพิจารณาถึงหลักเกณฑ์ในการกล่าวอ้างสิทธิทางภาษานั้น เราจำเป็นต้องแบ่งแยกความในหัวข้อนี้ออกเป็นสองส่วน ได้แก่ ส่วนที่อธิบายความถึงสิทธิทางภาษากับกระบวนการยุติธรรม และส่วนที่อธิบายถึงหลักเกณฑ์ในการกล่าวอ้างสิทธิทางภาษา ดังนี้

1. สิทธิทางภาษากับกระบวนการยุติธรรม

สำหรับในหัวข้อที่ว่าด้วยสิทธิทางภาษากับกระบวนการยุติธรรมนั้น ผู้เขียนจะขอแบ่งแยกอธิบายเป็นสองส่วน ได้แก่ ส่วนที่ว่าด้วยความทั่วไปเกี่ยวกับสิทธิทางภาษา และส่วนที่ว่าด้วยแนวคิดเรื่องกระบวนการยุติธรรม จากนั้นจึงอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิทางภาษากับกระบวนการยุติธรรมต่อไป

ในส่วนที่ว่าด้วยความทั่วไปเกี่ยวกับสิทธิทางภาษานั้น สิทธิทางภาษา (Language Right) เป็นหนึ่งในสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการกล่าวและคำนึงถึงอย่างมากภายหลังการประกาศใช้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 และได้มีการประกาศใช้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิทางภาษา (Universal Declaration of Language Right) โดยในจุดเริ่มต้นก่อนที่จะมีการคำนึงถึงสิทธิทางภาษานั้น เราต้องทำความเข้าใจเสียก่อนว่า “ภาษา” เป็นหนึ่งในความสามารถสำคัญที่อยู่คู่กับมนุษย์มาเป็นเวลานาน หากพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่ว่าความสามารถในการสื่อสารคือสิ่งที่ทำให้มนุษย์สามารถรวมตัวกันเป็นสังคมได้แล้ว เราอาจกล่าวได้ว่าในสมัยโบราณก่อนที่มนุษย์จะรวมกันเป็นรัฐตั้งเช่นทุกวันนี้ ซึ่งมีลักษณะเป็นชนเผ่ากว่า 600,000 คนเผ่าานั้น ย่อมก่อให้เกิดภาษาเฉพาะที่ใช้ในชนเผ่าต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก (Borwornsak Uwanno, 2011: 6)

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากที่สังคมของมนุษย์พัฒนาเป็นสังคมการเมืองมากยิ่งขึ้น การรวมตัวกันผ่านการแย่งชิงดินแดนและการแสวงหาอำนาจทำให้จำนวนชนเผ่าต่าง ๆ ลดน้อยลง เช่นเดียวกับจำนวนภาษาที่ลดลงในอัตราที่รวดเร็วมาก โดย Stephen May นักวิชาการในทางภาษาศาสตร์ได้นำเอาทฤษฎีวิวัฒนาการของชาร์ล ดาร์วินส์ มาปรับใช้กับอัตราการลดลงอย่างรวดเร็วของภาษาในโลก และเรียกปรากฏการณ์เช่นนี้ว่า Darwinism ซึ่งหากกล่าวโดยสรุปแล้วคือปรากฏการณ์ที่ภาษาของกลุ่มชน ชนเผ่า เมือง อาณาจักร หรือประเทศที่อ่อนแอ ถูกกลบฝังไปเนื่องจากถูกกลืนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของประเทศที่ยิ่งใหญ่กว่า (Stephen May, 2012: 4)

หลักเกณฑ์และความจำเป็นในการรับรองสิทธิทางภาษา
ในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย

การอธิบายเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างการลดลงของภาษากับการเกิดขึ้นของรัฐสมัยใหม่โดยอาศัยทฤษฎีวิวัฒนาการนั้น แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างอำนาจทางการเมืองกับภาษา กล่าวคือ ภายใต้แนวคิดที่ว่าด้วยรัฐสมัยใหม่นั้น สิ่งหนึ่งที่ต้องดำเนินการก่อตัวขึ้นเป็นชาติคือการสร้างจิตสำนึกร่วมกันในความเป็นชนชาตินั้น ๆ ดังนั้นโดยหลักแล้ว เหล่าผู้ปกครองรัฐสมัยใหม่จึงมักจะกระทำทุกวิถีทางเพื่อให้ความรู้สึกในความเป็นชาติของทุกคนที่อยู่ในเขตแดนแห่งรัฐของตนนั้นรวมเป็นหนึ่งเดียวตามหลักสากลนิยม (Universalism) (Stephen May, 2012: 4 - 5)

ภายใต้หลักการดังกล่าว อำนาจอรัฐโดยเฉพาะอำนาจทางนิติบัญญัติและบริหาร ถูกใช้เพื่อกำหนดว่าภาษาใดเป็นภาษาหลักที่แสดงออกถึงตัวตนของรัฐหนึ่ง ๆ (ภาษาราชการ) ภายใต้การกำหนดภาษาราชการเช่นนี้ ย่อมนำไปสู่การสร้างกระบวนการและสถาบันต่าง ๆ ที่จะให้การรับรองได้ว่าภาษาที่ถูกกำหนดนั้นจะถูกยอมรับจากประชาชนทุกคนในรัฐ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการจัดสร้างภาษาให้กลายเป็นสถาบันที่โดยมากแล้วจะเป็นการดำเนินการผ่านสถาบันการศึกษาเพื่อปลูกฝังภาษาที่เด็กจำเป็นต้องเรียนตลอดจนการกำหนดให้การมีส่วนร่วมหรือมีปฏิสัมพันธ์กับส่วนราชการต่าง ๆ จำเป็นต้องใช้ภาษาราชการนั้นในการติดต่อสื่อสาร (Stephen May, 2012: 6 - 7)

กระบวนการดังที่กล่าวมานี้ส่งผลอย่างยิ่งต่อการตายและการเลิกใช้ภาษาอื่นที่มีอยู่ในรัฐนั้น ๆ เนื่องจากเมื่อมีการกำหนดให้ภาษาใดภาษาหนึ่งเป็นภาษาราชการที่ถูกปลูกฝังให้กับเยาวชนในสังคมผ่านการเรียนการสอนในโรงเรียนแล้ว ภาษาอื่น ๆ ที่ไม่ได้ถูกใช้หรือถูกสอนกันอย่างแพร่หลายย่อมสูญหายไปในที่สุด (Stephen May, 2012: 8)

นอกจากนี้ การสูญหายไปของภาษาไม่ได้เป็นเพียงการสูญหายของเครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสารกันเท่านั้น แต่ยังทำให้ตัวตนหรือจิตวิญญาณของกลุ่มคนที่ใช้ภาษานั้น ๆ สูญหายไปด้วย เนื่องจากภาษาของกลุ่มคนคือสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองที่คนกลุ่มหนึ่งมีต่อสิ่งรอบตัว เป็นเครื่องมือในการส่งผ่านวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และจิตวิญญาณ อันเป็นเสมือนตัวตนของคนกลุ่มนั้น ๆ ให้คงอยู่และสืบต่อกันไปได้ (Stephen May, 2012: 60 - 61) ดังนั้น การที่ภาษาหนึ่งภาษาใดจะต้องหายสาบสูญไปเพราะกระบวนการทำให้ลืมเลือนโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเป็นชาติ ในแง่หนึ่งย่อมเป็นการละเมิดจิตวิญญาณประชาชนชาติของกลุ่มชนที่ใช้ภาษานั้น ๆ

ทั้งนี้ Rigoberta Menchu Tum เจ้าของรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ ค.ศ. 1992 ได้กล่าวในที่ประชุม World Conference of Linguistic Rights ณ เมืองบาร์เซโลน่า ในปี ค.ศ. 1996 ถึงความสำคัญของภาษาและการคุ้มครองสิทธิทางภาษาว่า “เป็นสิ่งที่จำเป็นในการรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนความรู้ที่ถูกส่งต่อกันมาของกลุ่มชนต่าง ๆ และเป็นสิ่งที่สามารถใช้ในการป้องกันการละเมิดสิทธิมนุษยชน การเลือกปฏิบัติ และการปฏิบัติใด ๆ อันมีลักษณะที่ไม่เป็นธรรมต่อชนพื้นถิ่นภายในพื้นที่ ๆ บุคคลเหล่านั้น ถูกตีกรอบว่าตกอยู่ภายใต้อาณาเขตของรัฐหนึ่งรัฐใด และกำลังถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนของตนเนื่องจากการถูกกำหนดให้เป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศ และถูกลิดรอนสิทธิในทางภาษา” (Univesal Declaration of Linguistic Rights Follow - up Committee, 1998: 17 - 18)

สิทธิทางภาษาเป็นคำที่ถูกกล่าวถึงมาตั้งแต่ครั้งที่มีการร่างปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ในฐานะหนึ่งในสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่ควรจะได้รับ การคุ้มครอง อย่างไรก็ตามสิทธิดังกล่าวไม่ได้ถูกบัญญัติไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน แต่กลับถูกบัญญัติแยกไว้ต่างหากในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิทางภาษา (Univesal Declaration of Linguistic Rights) ค.ศ. 1996 ภายใต้การประชุมว่าด้วยสิทธิทางภาษา ณ เมืองบาร์เซโลน่า ประเทศสเปน เกือบห้าสิบปีให้หลังจากที่มีการประกาศใช้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

ภายใต้บทบัญญัติในมาตรา 2 และ 3 แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เราอาจให้นิยามความหมายของสิทธิทางภาษาได้ว่า “สิทธิในทางภาษาคือสิทธิที่บุคคลซึ่งบุคคลที่อยู่ในอาณาเขตของรัฐเดียวกันแต่ใช้ภาษาต่างกันจะได้รับการปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพ รวมถึงมีสิทธิที่จะเลือกใช้ภาษาที่ตนเห็นว่าเหมาะสมกับตนเองทั้งในพื้นที่ส่วนตัวและในพื้นที่สาธารณะ” (Univesal Declaration of Linguistic Rights Follow - up Committee, 1998: 24)

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากความหมายของสิทธิในทางภาษาแล้ว จะเห็นได้ว่าการกำหนดให้สิทธิทางภาษามีขึ้นเกิดจากความต้องการป้องกันไม่ให้มีการละเมิดระหว่างผู้ใช้ภาษาที่แตกต่างกันซึ่งอยู่ในขอบเขตของรัฐเดียวกัน รวมถึงการรับรองและคุ้มครองเสรีภาพของบุคคลในการที่จะเลือกใช้ภาษาที่ตนต้องการได้ทั้งในขอบเขตชีวิตส่วนตัวของตน

หลักเกณฑ์และความจำเป็นในการรับรองสิทธิทางภาษา
ในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย

และในขอบเขตของชีวิตที่ต้องปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในพื้นที่สาธารณะ สิทธิทางภาษา จึงไม่ได้เป็นเพียงการรับรองและคุ้มครองสิทธิที่มีมาแต่เดิมของบุคคลในการที่จะใช้ภาษาที่ ตนเลือก แต่ยังก่อนหน้าที่ให้กับบุคคลอื่นและรัฐ ในการที่จะต้องให้ความเคารพและรับรอง ว่าบุคคลจะสามารถใช้ภาษาที่ตนเลือกในพื้นที่สาธารณะได้โดยไม่ถูกเลือกปฏิบัติและ ไม่ถูกลดทอนคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์

อย่างไรก็ตาม แม้เราอาจสามารถค้นหานิยามของสิทธิทางภาษาได้จาก การพิจารณาบทบัญญัติในปฏิญญาสากลดังที่กล่าวมาแล้ว แต่การที่จะค้นหาลักษณะทั่วไป ของสิทธิทางภาษานั้นกลับเป็นอีกเรื่องหนึ่ง เนื่องจากสิทธิทางภาษานั้นมีลักษณะเป็นสิทธิ ที่รวมเอาสิทธิตลอดจนหน้าที่ย่อย ๆ จำนวนมากเข้าไว้ด้วยกัน ดังนั้น การกำหนด คุณสมบัติเฉพาะทั่วไปของสิทธิทางภาษาจึงกระทำได้โดยยาก อย่างไรก็ตาม เรายังพอที่จะ สามารถจำแนกคุณลักษณะทั่วไปของสิทธิทางภาษาออกมาได้ ดังนี้ (Xabier Arzo, 2006: 2)

1) เป็นสิทธิที่เกิดขึ้นในรัฐที่มีการใช้ภาษาตั้งแต่สองภาษาขึ้นไปในพื้นที่ เดียวกัน โดยมีภาษาหนึ่งถูกกำหนดให้เป็นภาษาราชการ และอีกภาษาหนึ่งหรือมากกว่า ถูกใช้ในพื้นที่เฉพาะในลักษณะที่ไม่ได้มีความเป็นภาษาราชการ

2) เป็นการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่ใช้ภาษาถิ่น (Minority Language) ที่จะ สามารถเลือกใช้ภาษาของตนแทนภาษาราชการที่ใช้อยู่ในรัฐนั้น ๆ ได้

3) สิทธิทางภาษาก่อให้เกิดหน้าที่แก่รัฐและหน่วยงานของรัฐในการที่จะวาง กฎเกณฑ์เพื่อให้บุคคลทั้งหลายสามารถใช้สิทธิในทางภาษาของตนได้อย่างเต็มที่ รวมถึง ดำเนินการใด ๆ เพื่อไม่ให้เกิดการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งภาษา

ทั้งนี้ ดังที่กล่าวมาแล้วว่าสิทธิทางภาษานั้นมีลักษณะเป็นสิทธิที่รวมเอาย่อย ๆ จำนวนมากเข้าไว้ด้วยกัน สิทธิข้างเคียง (Relative Rights) ของสิทธิทางภาษา ที่แสดงออกให้เห็นถึงคุณลักษณะทั่วไปของสิทธิทางภาษานั้นประกอบด้วย (Univesal Declaration of Linguistic Rights Follow - up Committee, 1998: 24)

1) สิทธิในการที่จะได้รับการรับรู้ในความคงอยู่ของภาษา 2) สิทธิในการใช้ภาษาของตนเอง ทั้งในส่วนตัวและในที่สาธารณะ 3) สิทธิที่จะใช้ชื่อในภาษาของตน 4) สิทธิใน การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นซึ่งเป็นสมาชิกในชุมชนที่ใช้ภาษาเดียวกับตน และ 5) สิทธิที่จะ รักษาและพัฒนาวัฒนธรรมของตน

โดยสิทธิตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นสิทธิส่วนบุคคลของปัจเจกบุคคล ซึ่งไม่สามารถถูกพรากไปจากบุคคลได้ ถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานประเภทหนึ่ง นอกจากนี้สิทธิในทางภาษายังถือว่าเป็นสิทธิของกลุ่มบุคคล (Collective Right) ซึ่งควรจะได้รับ การรับรองและคุ้มครองจากรัฐด้วย โดยสิทธิดังกล่าวได้แก่ (Univesal Declaration of Linguistic Rights Follow-up Committee, 1998: 24) 1) สิทธิที่ภาษาของตนจะได้รับการสอนในโรงเรียน 2) สิทธิที่จะได้รับการบริการในด้านวัฒนธรรม 3) สิทธิที่จะได้รับการเผยแพร่ภาษาและวัฒนธรรมของตนในสื่ออย่างเท่าเทียม และ 4) สิทธิที่ภาษาของตนจะได้รับความสนใจจากหน่วยงานของรัฐ และจากความสัมพันธ์ในเชิงเศรษฐกิจและสังคม

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ลักษณะโดยทั่วไปของสิทธิทางภาษาคือสิทธิที่ให้การรับรองสิ่งที่บุคคลทั้งหลายเป็นเจ้าของอยู่แล้วโดยธรรมชาติ นั่นคือ ภาษาพูด และในขณะเดียวกันก็เป็นการคุ้มครองไม่ให้เกิดการขัดแย้งกันเนื่องจากความแตกต่างทางด้านภาษา และเป็นการรับรองว่าบุคคลที่ใช้ภาษาอันไม่ใช่ภาษาหลักจะสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้ด้วย ความเท่าเทียม อีกทั้งสามารถส่งต่อภาษาตลอดจนวัฒนธรรมของตนให้กับคนรุ่นหลังต่อไปได้นั่นเอง

สำหรับความในส่วนที่ว่าด้วยความทั่วไปเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมนั้น เพื่อให้สามารถพิจารณาความสัมพันธ์ของกระบวนการยุติธรรมกับสิทธิทางภาษาได้ การศึกษาถึงแนวคิดที่ว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยการพิจารณาถึงแนวคิดที่ว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมนั้นคงไม่สามารถแตกประเด็นเป็นอื่นไปได้ นอกจากการแสวงหาความหมายของคำว่ากระบวนการยุติธรรม ทั้งนี้ มีผู้ให้ความหมายของคำว่ากระบวนการยุติธรรมไว้เป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาความหมายทั้งหลายที่มีผู้ให้ไว้แล้ว เราอาจสามารถกำหนดจุดร่วมกันของความหมายเหล่านั้น เพื่อนิยามความหมายของคำว่ากระบวนการยุติธรรมได้ว่า (Reorung Boonkerd, 2557: 7 - 10) “กระบวนการยุติธรรม คือ กระบวนการที่รัฐจัดให้มีขึ้นเพื่อแก้ปัญหาการถูกละเมิดสิทธิ เสรีภาพของบุคคลภายใต้บทบัญญัติของกฎหมาย หรือแก้ไขปัญหาคอนflikต์อันเกิดจากการละเมิดบทกฎหมายของประชาชน”

ทั้งนี้ คำว่ากระบวนการยุติธรรมเองยังอาจแบ่งแยกออกได้เป็นหลายประเภท ทั้งกระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง กระบวนการยุติธรรมทางอาญา กระบวนการยุติธรรมทางปกครอง ฯลฯ อย่างไรก็ตาม กระบวนการยุติธรรมทุกประเภทยังมีความเชื่อมโยง

หลักเกณฑ์และความจำเป็นในการรับรองสิทธิทางภาษา
ในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย

และคล้ายคลึงกัน นั่นคือต่างเป็นกระบวนการที่ต้องการให้เกิดการชดเชยความเสียหายจากการละเมิดชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน หรือสิทธิเสรีภาพของบุคคล ไม่ว่าจะโดยวิธีการหนึ่ง วิธีการใดและเป็นกระบวนการที่มีหน่วยงานของรัฐเข้ามาเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เนื่องจากการแสวงหาการเยียวยาภายใต้กระบวนการยุติธรรมนั้นเป็นการกระทำลงโดยอาศัยอำนาจของกฎหมาย และในหลาย ๆ กรณีที่การบังคับเพื่อให้เกิดการเยียวยาจะต้องกระทำลงโดยอาศัยหน่วยงานของรัฐเป็นเครื่องมือ ดังนั้นแล้วกระบวนการยุติธรรมจึงเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐและเอกชน

ทั้งนี้ เมื่อเราพิจารณาว่าสิทธิทางภาษานั้นเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานประเภทหนึ่งแล้ว เราอาจกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิทางภาษากับกระบวนการยุติธรรมอันเป็นกระบวนการหนึ่งภายใต้การใช้อำนาจอรัฐ นั่นคือการที่สิทธิทางภาษานั้นก่อให้เกิดข้อเรียกร้องต่อการดำเนินกระบวนการยุติธรรม กล่าวคือ

หากพิจารณาตามบทมาตราที่กำหนดในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิทางภาษา จะพบว่า ในรัฐหนึ่ง ๆ ซึ่งมีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ ๆ มีความหลากหลายทางภาษา จำเป็นที่จะต้องดำเนินการตรากฎหมายและดำเนินกระบวนการสร้างนิติสัมพันธ์ใด ๆ ระหว่างรัฐและปัจเจกชนที่ใช้ภาษาเฉพาะของตนในลักษณะตั้งแต่สองภาษาขึ้นไป คือ ทั้งในส่วนที่เป็นการจัดทำในภาษาราชการ และในส่วนที่จัดทำในภาษาอื่นซึ่งใช้กันอย่างแพร่หลายในท้องถิ่นนั้น (Univesal Declaration of Linguistic Rights Follow - up Committee, 1998: 26 - 30)

ภายใต้ข้อเรียกร้องของปฏิญญาสากลตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่ากระบวนการยุติธรรมอันเป็นการที่ประชาชนจะต้องเข้ามาปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานของรัฐเพื่อคุ้มครองสิทธิอันถูกละเมิดของตนนั้นถือเป็นหนึ่งในกระบวนการที่ถูกบังคับให้ต้องดำเนินการในลักษณะสองภาษา คือ การดำเนินการบนพื้นฐานของภาษาราชการที่ใช้ในพื้นที่นั้น ๆ ประการหนึ่ง และในอีกประการหนึ่งคือการดำเนินกระบวนการยุติธรรมบนพื้นฐานของภาษาที่ใช้เป็นหลักในท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งนี้ การกล่าวอ้างถึงกระบวนการยุติธรรมในลักษณะเช่นนี้ครอบคลุมตั้งแต่การเริ่มดำเนินการเจรจาติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ไปจนถึงการกรอกเอกสารต่าง ๆ และการดำเนินการทางเอกสารอื่นใดที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น จึงปฏิเสธไม่ได้เลยว่า การรับรองสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรมนั้นเป็นสิ่งจำเป็น

คำถามประการสำคัญที่เกิดขึ้นเมื่อศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรม นั่นคือการส่งเสริมสิทธิทางภาษาในลักษณะนี้มีความแตกต่างกันอย่างไรกับการกำหนดให้สามารถมีล่ามในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมได้ (Right to an interpreter)

ณ จุดนี้จึงต้องทำความเข้าใจว่า สิทธิในทางภาษากับสิทธิในการมีล่ามในกระบวนการยุติธรรมนั้นมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ หากเราพิจารณาจากมุมมองของสิทธิในการมีล่ามในกระบวนการยุติธรรมแล้ว เราจะพบว่าสิทธิดังกล่าวมีพื้นฐานอยู่บนแนวคิดของการได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม (Trial Fairness) นั่นคือการให้คู่กรณีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งสามารถดำเนินกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้แม้ตนไม่สามารถสื่อสารหรือไม่สามารถเข้าใจภาษาที่ใช้ในหน่วยงานราชการนั้น ๆ หรือใช้ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมนั้น ๆ ได้ก็ตาม (Vanessa Gruben, 2006: 5 - 9)

วัตถุประสงค์ของการให้สิทธิในการมีล่ามแก่คู่กรณีในกระบวนการยุติธรรมตามที่กล่าวมาตอนต้นนั้น แตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับแนวคิดที่ว่าด้วยการรับรองและคุ้มครองสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรม เนื่องจากพื้นฐานของแนวคิดที่ว่าด้วยการส่งเสริมสิทธิทางภาษานั้นกว้างขวางกว่าการกำหนดให้คู่กรณีในกระบวนการยุติธรรมได้รับการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่เป็นธรรมมาก ทั้งนี้ เนื่องจากแนวคิดตั้งต้นของสิทธิทางภาษา คือ การรับรองสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล ในการที่จะเลือกใช้ภาษา และสามารถใช้ภาษาที่ตนเลือกในการก่อกฎสัมพันธ์กับรัฐได้ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวตามที่ได้ศึกษามาแล้วว่าสามารถสืบทอดกลับไปได้ถึงการป้องกันการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งภาษา และการคุ้มครองสิทธิทางภาษาในฐานะเครื่องมือส่งผ่านวัฒนธรรม (Vanessa Gruben, 2006: 5 - 9) ดังนั้นการส่งเสริมสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรมนั้นไม่ได้เป็นเพียงการเปิดโอกาสให้บุคคลสามารถเลือกใช้ภาษาที่ตนเองถนัดที่สุดในการดำเนินกระบวนการยุติธรรม แต่ในอีกแง่หนึ่ง การรับรองและคุ้มครองสิทธิดังกล่าวยังเป็นการรักษาจารีตประเพณี และวัฒนธรรมของบุคคล ผ่านการใช้ภาษาอีกด้วย

ทั้งนี้ จากภาพรวมที่กล่าวมาทั้งหมดในส่วนนี้ เราได้เรียนรู้ถึงความเบื้องต้นของสิทธิทางภาษา และได้เห็นว่าการกล่าวอ้างถึงสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรมมีความจำเป็นอย่างไรแล้ว ส่วนต่อมาจะเป็นการอธิบายถึงหลักเกณฑ์ที่จำเป็นต้องบรรลุเมื่อบุคคลใดประสงค์จะลุกขึ้นมากล่าวอ้างเพื่อให้รัฐรับรองและคุ้มครองสิทธิทางภาษาของตน ตามที่จะกล่าวไว้ในหัวข้อถัดไป

หลักเกณฑ์และความจำเป็นในการรับรองสิทธิทางภาษา
ในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย

2. หลักเกณฑ์ในการกล่าวอ้างและรับรองสิทธิทางภาษา

ในส่วนของหลักเกณฑ์ในการกล่าวอ้างสิทธิทางภาษานั้น สามารถแบ่งแยกการอธิบายออกได้เป็นสองหัวข้อ ได้แก่หัวข้อที่ว่าด้วยผู้มีสิทธิกล่าวอ้างสิทธิทางภาษาประการหนึ่ง และขอบเขตในการกล่าวอ้างและบังคับใช้ให้เป็นไปตามสิทธิทางภาษาอีกประการหนึ่ง

สำหรับผู้ที่มิสิทธิกล่าวอ้างสิทธิทางภาษานั้น โดยทั่วไปแล้ว การกล่าวอ้างสิทธิทางภาษาคือการอ้างสิทธิขั้นพื้นฐานรูปแบบหนึ่ง ซึ่งตามปฎิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนและปฎิญาสากล่าวด้วยสิทธิทางภาษานั้นได้ให้การรับรองถึงเสรีภาพของบุคคลในการที่จะเลือกใช้ภาษาใด ๆ ก็ได้ตามแต่ความประสงค์ของตน ดังนั้น หากมองในแง่ของสิทธิส่วนบุคคลแล้ว ปัจเจกชนทุกคนบนโลกย่อมสามารถกล่าวอ้างสิทธิทางภาษาเพื่อรักษาประโยชน์ของตนได้ด้วยตนเอง

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาสิทธิทางภาษาจากทัศนะของสิทธิแห่งกลุ่มคน โดยเฉพาะสิทธิที่ก่อให้เกิดหน้าที่ในเรื่องของการสอน การดำเนินการติดต่อสื่อสารกับหน่วยงานของรัฐ หรือการกระทำอื่น ๆ ที่จำเป็นต้องกระทำในนามของกลุ่มบุคคลแล้ว ผู้ที่สามารถอ้างสิทธิในทางภาษาเพื่อคุ้มครองสิทธิที่จำต้องแสดงออกในแบบกลุ่มได้ย่อมเป็นกลุ่มของผู้ที่ใช้ภาษานั้น ทั้งนี้ หากพิจารณาจากการให้ความหมายในทางภาษาศาสตร์แล้ว กลุ่มของผู้ใช้ภาษาซึ่งสามารถอ้างสิทธิดังกล่าวได้จะต้องมีความผูกพันกับภาษาไม่ใช่แต่เพียงในแง่ของการที่ตนเป็นผู้ใช้ภาษานั้น แต่จะต้องเป็นกลุ่มบุคคลที่มีภูมิหลังทางวัฒนธรรมร่วมกัน และมีประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงความผูกพันกับท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย ซึ่งเราอาจเรียกกลุ่มคนเหล่านี้ได้ว่า “กลุ่มชาติพันธุ์วิทยาทางภาษา : Ethnolinguistic group”

ทั้งนี้ สหประชาชาติได้จำแนกคุณลักษณะพื้นฐานของการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ตามความหมายของกฎหมายไว้ในรายงานการประชุมและข้อเสนอแนะขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO) เมื่อวันที่ 27 – 30 พฤศจิกายน ค.ศ. 1989 โดยกำหนดให้การจะจัดว่ากลุ่มคนกลุ่มใดมีลักษณะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ได้ จะต้องประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ดังต่อไปนี้ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน (UNESCO, 1989: 1 - 13)

- 1) มีประวัติศาสตร์ร่วมกัน
- 2) มีลักษณะร่วมกันทางชาติพันธุ์
- 3) มีวัฒนธรรมที่สอดคล้องกัน
- 4) มีภาษาที่เป็นหนึ่งเดียวกัน
- 5) มีความเชื่อทางศาสนาหรือความเชื่อในลักษณะอื่นเช่นเดียวกัน
- 6) มีความต่อเนื่องกันในทางเขตแดน และ
- 7) มีวิถีชีวิตในทางเศรษฐกิจคล้ายคลึงกัน

ในส่วนของขอบเขตในการกล่าวอ้างสิทธิทางภาษานั้น แนนอนว่าหากการกล่าวอ้างมีลักษณะเป็นการใช้สิทธิส่วนบุคคล ย่อมไม่มีประเด็นใดให้ต้องพิจารณา เนื่องจากภายใต้หลักสิทธิมนุษยชน บังคับชนย่อมสามารถอ้างสิทธิขั้นพื้นฐานของตนได้ทั่วโลก อย่างไรก็ตาม ในกรณีของสิทธิที่ต้องแสดงออกร่วมกันของกลุ่มคนนั้นมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดความสัมพันธ์ในเชิงพื้นที่ไว้ด้วย กล่าวคือ เนื่องจากสิทธิในเชิงกลุ่มบางประการนั้นก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อกฎหมาย ตลอดจนนโยบายต่าง ๆ ในเชิงพื้นที่ ดังนั้นกลุ่มชนที่จะสามารถเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นนั้นได้จึงต้องมีความผูกพันกับพื้นที่นั้น ๆ ทั้งนี้ ในลักษณะเดียวกับการพิสูจน์ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว (Tove Skutnabb - Kangas, 2008: 107 - 114)

โดยสรุปแล้ว หลักเกณฑ์ในการกล่าวอ้างและรับรองสิทธิทางภาษานั้นสามารถจำแนกได้เป็นสองกลุ่ม กลุ่มแรกคือการกล่าวอ้างสิทธิส่วนบุคคลในประเด็นของการใช้ภาษา ซึ่งลักษณะเช่นนี้บุคคลทั่วไปคนใดย่อมสามารถกล่าวอ้างได้โดยไม่ยึดติดกับประเด็นทางด้านพื้นที่ ในขณะที่กลุ่มต่อมา เป็นการอ้างสิทธิในนามของกลุ่มบุคคลในลักษณะที่ต้องการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อระบบกฎหมายและนโยบายต่าง ๆ ของรัฐ โดยในกรณีนี้ บุคคลที่เรียกร้องในนามของกลุ่มจะต้องแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในเชิงพื้นที่ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นด้วย ทั้งนี้ สำหรับกลุ่มคนที่เป็นผู้ใช้ภาษาราชการในรัฐหนึ่ง ๆ เป็นภาษาหลักอยู่แล้ว สิทธิในทางภาษาของบุคคลกลุ่มนี้ได้รับการรับรองอย่างมั่นคงถาวรภายใต้กฎหมายของรัฐนั้น ๆ โดยธรรมชาติ ดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นใด ๆ ที่จะต้องพิจารณาถึงการเรียกร้องสิทธิในทางภาษาของบุคคลกลุ่มดังกล่าว

การส่งเสริมสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรมในต่างประเทศ

ในปัจจุบันนั้น มีประเทศต่าง ๆ เป็นจำนวนมากที่ได้ให้การรับรองสิทธิทางภาษาของบุคคล ตัวอย่างเช่น อินเดีย แอฟริกาใต้ แคนาดา ฟินแลนด์ และยูโกสลาเวีย เป็นต้น (Tove Skutnabb - Kangas and Robert Phillipson, 2017: 7) ซึ่งทุกประเทศต่างเป็นประเทศที่มีอาณาเขตซ้อนทับกับพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมสูง ทั้งนี้ หากจะนำเอาตัวอย่างการส่งเสริมสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรมในประเทศหนึ่งประเทศใดมาใช้เป็นตัวอย่างในการศึกษาแล้ว ประเทศแคนาดาคงเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดในการศึกษา

หลักเกณฑ์และความจำเป็นในการรับรองสิทธิทางภาษา ในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย

ทั้งนี้ เนื่องจากประเทศแคนาดาเป็นหนึ่งในประเทศที่มีการวางแนวทางในการคุ้มครองสิทธิทางภาษาของบุคคลในประเทศไว้อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ ในการอธิบายกระบวนการส่งเสริมสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรมของประเทศแคนาดานั้น ผู้เขียนจะขอแยกอธิบายเป็นสองหัวข้อ ได้แก่ หัวข้อของการรับรองและคุ้มครองสิทธิทางภาษาของประชาชนในประเทศแคนาดาตามกฎหมาย และในหัวข้อที่ว่าด้วยเหตุผลความจำเป็นของการรับรองสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรมของประเทศแคนาดา

1. การรับรองและคุ้มครองสิทธิทางภาษาของบุคคลตามกฎหมายของประเทศแคนาดา

ในการพิจารณาถึงการรับรองสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรมของประเทศแคนาดาภายใต้บทบัญญัติของกฎหมายนั้น สิ่งแรกที่จะต้องพิจารณาคือ รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐแคนาดา (Constitution of Canada) โดยต้องกล่าวให้ทราบก่อนว่า แคนาดานั้นเป็นรัฐที่ประกอบด้วยประชากรที่ใช้ภาษาสองภาษาเป็นสำคัญ นั่นคือ ภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส โดยภาษาฝรั่งเศสนั้นจัดว่าเป็นภาษาหลักที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในบางรัฐของประเทศแคนาดา ทำให้รัฐธรรมนูญได้ให้การรับรองภาษาทั้งสองเป็นภาษาราชการของประเทศ ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 133 ของรัฐธรรมนูญ

ภายใต้การบัญญัติภาษาราชการไว้ถึงสองภาษา เพื่อแสดงให้เห็นถึงการเคารพสิทธิทางภาษาของประชาชนทั้งในส่วนที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นหลัก และในส่วนที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นหลักแล้ว กฎหมายในระดับสหพันธรัฐของประเทศแคนาดาจึงได้บัญญัติรับรองสิทธิของประชาชนทั้งหลายที่จะแสวงหาความยุติธรรมในกระบวนการยุติธรรมด้วยภาษาที่ตนสะดวกใจที่จะใช้ โดยในมาตรา 133 แห่งรัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่าบรรดากฎหมายใดที่ตราขึ้นในประเทศแคนาดาจะต้องจัดทำเป็นสองภาษา และประชาชนสามารถเลือกใช้ภาษาอังกฤษหรือภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาสำหรับการติดต่อราชการ การดำเนินการใด ๆ ต่อหน้ารัฐสภาและหน่วยงานอื่นของรัฐเพื่อขอใช้บริการสาธารณะต่าง ๆ

สิทธิทางภาษาเช่นนี้ได้รับการต่อยอดอีกครั้งในรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐแคนาดาฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. 1982 หรือที่รู้จักกันในชื่อกฎบัตรสิทธิและเสรีภาพแห่งแคนาดา (Canadian Charter of Rights and Freedom) ซึ่งตั้งแต่มาตรา 16 ของรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวเป็นต้นไป ได้บัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลที่ใช้ภาษาอังกฤษหรือภาษาฝรั่งเศสเป็น

ภาษาหลัก ซึ่งนอกจากจะรับรองไม่ให้มีการเลือกปฏิบัติต่อผู้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาหลักในพื้นที่จังหวัดที่ใช้ภาษาอื่นเป็นหลักแล้ว ยังครอบคลุมไปถึงสิทธิในการศึกษาภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศสด้วย

ทั้งนี้ ในประเด็นที่ว่าด้วยการรับรองและคุ้มครองสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรมโดยตรงนั้น มาตรา 19 แห่งกฎบัตรฯ ได้รับรองไว้อย่างชัดเจนว่าภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศสล้วนเป็นภาษาที่สามารถใช้ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมได้ทั่วอาณาเขตแห่งรัฐ อีกทั้งรัฐบัญญัติว่าด้วยภาษาราชการ (Official Languages Act) และรัฐบัญญัติมานิโทบา (Manitoba Act) ซึ่งเป็นรัฐบัญญัติว่าด้วยการจัดตั้งมลรัฐมานิโทบาขึ้นมาในประเทศแคนาดา ยังได้รับรองและคุ้มครองสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรมในลักษณะเดียวกัน โดยศาลสูงแห่งแคนาดาเคยตีความว่ารัฐบัญญัติเหล่านี้เป็นกฎหมายที่มีคุณค่าในระดับรัฐธรรมนูญ (Canada (Attorney General) v. Viola, 1990)

ผลของการรับรองสิทธิในการใช้ภาษาภายใต้กระบวนการยุติธรรมของประเทศแคนาดาทั้งสองภาษาเช่นนี้ ในส่วนหนึ่งเป็นการสร้างสิทธิทางภาษาให้มีลักษณะกลายเป็นสถาบันทางสังคม กล่าวคือ เป็นการผูกเอาแนวคิดเรื่องการคุ้มครองความสามารถในการเลือกใช้ภาษาที่หลากหลายของบุคคลเข้ากับความเป็นสถาบันของหน่วยงานต่าง ๆ ภายในรัฐ และคุ้มครองสิทธิดังกล่าวอย่างมั่นคงมากยิ่งขึ้นโดยการกำหนดให้มีคุณค่าระดับรัฐธรรมนูญ และคุ้มครองให้สามารถแสดงออกซึ่งสิทธิดังกล่าวได้ในทุกระดับของการติดต่อกับหน่วยงานของรัฐภายในประเทศ

แน่นอนว่าหากพิจารณาผลกระทบในกระบวนการยุติธรรมแล้ว เราอาจกล่าวได้ว่าการรับรองให้สามารถใช้ภาษาที่ประชาชนสะดวกใจที่จะใช้ในกระบวนการยุติธรรมได้อย่างอิสระเช่นนี้ส่งผลต่อการอำนวยความสะดวกยุติธรรม โดยเฉพาะในเรื่องของการสร้างความสะดวกสบายให้กับประชาชนที่มาใช้บริการ (Vanessa Gruben, 2006: 9 - 15) นอกจากนี้ การรับรองสิทธิดังกล่าวยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อกระบวนการศึกษา กฎหมายและวิชาว่าด้วยความยุติธรรมต่าง ๆ เป็นอย่างมาก เนื่องจากต้องเตรียมความพร้อมให้นักกฎหมายและเจ้าหน้าที่ทั้งหลายในกระบวนการยุติธรรม ตลอดจนเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐมีความพร้อมในการทำงานภายใต้ระบบสองภาษา ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการรับรองและ

หลักเกณฑ์และความจำเป็นในการรับรองสิทธิทางภาษา ในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย

คุ้มครองสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรมโดยกฎหมายในประเทศแคนาดาส่งผล
กระทบต่อสังคมทั้งในแง่ของการอำนวยความสะดวกยุติธรรมและในแง่ของกระบวนการศึกษา
เลยทีเดียว

2. **เงื่อนไขและเหตุผลความจำเป็นในการรับรองสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรม
ของประเทศแคนาดา ตลอดจนความสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ในการกล่าวอ้างสิทธิทางภาษา**

ดังที่กล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้นว่าการกล่าวอ้างสิทธิทางภาษา หรือการรับรองสิทธิ
ทางภาษาใด ๆ ในรัฐหนึ่ง ๆ นั้น จะต้องคำนึงถึงความผูกพันในเชิงพื้นที่ ประวัติศาสตร์
วัฒนธรรม และความหลากหลายทางภาษาที่มีอยู่ในบริบทของรัฐนั้น ๆ ด้วย ดังนั้น
ภายใต้หลักคิดเช่นนี้ เราย่อมสามารถอนุมานได้โดยง่ายว่าการที่ประเทศแคนาดาเลือกที่
จะนำเอาระบบสองภาษามาใช้ส่วนหนึ่งเพราะประเทศแคนาดามีจุดเกาะเกี่ยวต่อเงื่อนไข
ความสัมพันธ์ของความหลากหลายทางภาษาในพื้นที่ จนถึงขนาดที่จะต้องรับรองให้
มีภาษาราชการในประเทศมากกว่าหนึ่งภาษา

หากมองย้อนกลับไปประวัติศาสตร์การเมืองของประเทศแคนาดา เราจะพบว่าแม้แต่ในรายงานของรัฐบาลแคนาดาเองจะตั้งต้นจากการอธิบายผืนดินแคนาดา
ในฐานะผืนดินที่ไม่เคยมีการก่อตั้งรัฐสมัยใหม่โดยการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวในชาติมาก่อน
ลักษณะการปกครองของแคนาดาตั้งแต่เดิมคือการแบ่งการปกครองตามลักษณะของชนเผ่า
และการเจรจาต่อรองระหว่างผู้มีอำนาจในการจัดรูปแบบการปกครองขึ้นภายใต้ข้อตกลง
ระหว่างกลุ่มโดยแท้ จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1534 ชาตินิโอมาคอสต์ต่าง ๆ จึงได้เริ่มเดินทางเข้ามา
ยึดครองดินแดนแคนาดา โดยแบ่งแคนาดาออกเป็นสองส่วน คือ แคนาดาเหนือซึ่งเป็น
ส่วนที่ปกครองโดยอังกฤษ และส่วนที่ถูกเรียกว่า New France อันเป็นส่วนของประเทศแคนาดา
ที่ถูกปกครองโดยฝรั่งเศส ซึ่งส่วนที่ถูกปกครองโดยฝรั่งเศสนั้นครอบคลุมประชากร
เพียงส่วนน้อยของประเทศ นั่นคือเพียงร้อยละ 30 ซึ่งกินพื้นที่ของมลรัฐ Québec,
Nova Scotia และ New Brunswick (The Canadian Encyclopedia)

จุดเปลี่ยนประการสำคัญที่ทำให้ผู้ที่พูดภาษาฝรั่งเศสจัดเป็นชนกลุ่มน้อย
ในประเทศแคนาดา นั่นคือลักษณะการปกครองของอังกฤษที่นำผู้อพยพจากประเทศ
ของตนเข้ามาตั้งรกรากในประเทศแคนาดา พร้อมทั้งผู้อพยพจากประเทศอื่นซึ่งอยู่ภายใต้

อาณานิคมของอังกฤษ ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วนำไปสู่ความขัดแย้งและทำให้แคนาดาทั้งประเทศตกอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศอังกฤษ ซึ่งแน่นอนว่าผลที่ตามมาคือการสถาปนาการปกครองโดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นหลัก อันเป็นการกดทับอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของกลุ่มมลรัฐที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาราชการ (Department of American and South Pacific Affairs, 2014)

สถานการณ์ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมตามที่เกิดขึ้นนี้สุดท้ายย่อมนำไปสู่การใช้ความรุนแรงและความพยายามในการแบ่งแยกดินแดนในที่สุด (The Canadian Encyclopedia) อย่างไรก็ตาม ความรุนแรงอันเกิดจากปัญหาความขัดแย้งด้านภาษาและวัฒนธรรมนั้นถูกแก้ไขภายหลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐแคนาดา และกฎหมายจำนวนมากที่ล้วนแต่มุ่งส่งเสริมสิทธิของชนกลุ่มน้อยซึ่งรวมถึงการส่งเสริมสิทธิทางภาษาในการปฏิสัมพันธ์กับทุกหน่วยงานของรัฐ ซึ่งท้ายที่สุดแล้วนำแคนาดาไปสู่การเป็นประเทศที่ใช้ภาษาราชการสองภาษา และวางระบบราชการทั้งหลายตลอดจนระบบการศึกษาที่สอดคล้องกับลักษณะความเป็นรัฐสองภาษาดังกล่าว

เนื่องจากบทความนี้เป็นบทความวิชาการขนาดสั้น ทำให้เราไม่สามารถจำแนกรายละเอียดทางประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของแคนาดาได้อย่างถึงที่สุด อย่างไรก็ตาม ด้วยอัตลักษณ์ที่ถูกปลูกฝังมาผ่านการปกครองโดยต่างชาติ เราย่อมสามารถเข้าใจได้อย่างชัดเจนว่าเหตุใดแคนาดาถึงต้องรับรองสิทธิของชนกลุ่มน้อยในประเทศของตน และในขณะเดียวกัน หากเราพิจารณาไปถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของผู้ใช้ภาษาถิ่นในประเทศแคนาดาแล้ว เราจะพบว่าบุคคลทั้งหลายเหล่านั้นมีภาษาเฉพาะเป็นของตนเอง และมีประวัติศาสตร์ภูมิหลังที่ผูกแน่นอยู่กับพื้นที่ ๆ ตนอยู่อาศัย อันสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ในการกล่าวอ้างสิทธิทางภาษาดังที่กล่าวไว้แล้วในหัวข้อที่ 2 นั้นย่อมทำให้แคนาดานั้นมีสถานการณ์ทางการเมืองตลอดจนเงื่อนไขทางกฎหมายที่ครบถ้วนในการที่จะส่งเสริมสิทธิทางภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ภายในประเทศของตนในกระบวนการยุติธรรมได้

คำถามที่จะตามมาภายหลังจากการนำเสนอข้อความคิดทางกฎหมายว่าด้วยการรับรองสิทธิภาษาในกระบวนการยุติธรรมภายใต้บริบทของประเทศแคนาดา นั่นคือมีประเทศอื่นอีกหรือไม่ที่รับรองสิทธิในลักษณะเดียวกันนี้ คำตอบที่แน่ชัดต่อคำถามนี้นั้นคือ “มี” แต่ภายใต้หน้ากระดาษที่มีความจำกัด ผู้เขียนคงไม่สามารถนำเสนอข้อมูลของประเทศต่าง ๆ ได้อย่างครบถ้วนนัก อย่างไรก็ตาม เพื่อให้บทความฉบับนี้มีลักษณะเนื้อหาที่ชัดเจนขึ้น ผู้เขียนจะขอยกตัวอย่างการรับรองสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรมของ “ประเทศสเปน” ไว้โดยสังเขป ดังนี้

หลักเกณฑ์และความจำเป็นในการรับรองสิทธิทางภาษา
ในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย

ก่อนที่จะไปกล่าวถึงการรับรองสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรมในประเทศสเปน ผู้เขียนจำต้องอธิบายให้เข้าใจถึงภูมิทัศน์ทางการเมืองของประเทศสเปนเสียก่อน ในเบื้องต้น โดยประเทศสเปนนั้นเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน ประวัติการก่อตั้งประเทศสเปนในฐานะราชอาณาจักรนั้นเกิดขึ้นภายใต้บริบทของสงครามการแก่งแย่งชิงดี และการกดขี่ทางวัฒนธรรมระหว่างศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลาม การกดขี่ทางวัฒนธรรมดังกล่าวหมายความว่า การกดขี่วัฒนธรรมภาษาถิ่นต่าง ๆ ในประเทศสเปนตั้งแต่ปี ค.ศ. 1400 – 1978 อันเป็นเหตุให้กลุ่มชนพื้นเมืองหลายกลุ่มในประเทศสเปนไม่พอใจ และพยายามเรื่อยมาที่จะดำเนินการแบ่งแยกดินแดน ทั้งโดยอาศัยกำลังทางการเมืองและกำลังทางทหาร โดยกลุ่มต่าง ๆ ที่ก่อความไม่สงบในพื้นที่ของประเทศสเปนได้แก่กลุ่มชนพื้นเมืองชาวบาสก์และคาตาลัน (Basque and Catalan) ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่มีรากทางวัฒนธรรมที่ค่อนข้างแข็งแรง เป็นกลุ่มอาณาจักรใหญ่ที่ถูกรวมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสเปนในช่วงสงครามระหว่างชาวคริสต์และมุสลิมในพื้นที่ โดยปัญหาการแบ่งแยกดินแดนนี้ปะทุขึ้นอย่างรุนแรงในช่วงการปกครองโดยรัฐบาลเผด็จการของนายพล Francisco Franco ซึ่งเป็นช่วงที่การกดขี่วัฒนธรรมของชนพื้นเมืองเพิ่มจำนวนขึ้นสูงจนถึงขีดสุด (Powell Jr. and Ström Dalton Almond, 2006: 247 - 263)

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองประเทศไปเป็นระบอบประชาธิปไตย และได้มีการจัดทำรัฐธรรมนูญขึ้น รัฐบาลสเปนได้พยายามเริ่มดำเนินการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งอันเกิดจากปัญหาทางด้านภาษาและวัฒนธรรม โดยหนึ่งในกระบวนการที่เลือกใช้ คือการให้การรับรองภาษาถิ่นเป็นภาษาราชการในท้องที่ที่ใช้ภาษานั้น

การรับรองสิทธิในทางภาษาดังกล่าวแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนมากที่สุดภายใต้บทบัญญัติรัฐธรรมนูญของประเทศสเปน ซึ่งรับรองความหลากหลายทางภาษาไว้ตั้งแต่ในส่วนของอารัมภบท บทมาตราต่าง ๆ ทั้งมาตรา 20 มาตรา 148 และบทมาตราที่ว่าด้วยการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ซึ่งรับรองและยินดีที่จะป่าวประกาศให้ทราบโดยทั่วกันว่า สเปนนั้นเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางภาษา และชนพื้นเมืองไม่ว่าจะอยู่ ณ เขตปกครองใด ย่อมสามารถใช้ภาษาถิ่นที่ได้รับการยอมรับภายในเขตปกครองนั้นเป็นภาษาราชการได้ (Congress and the Senate of Spain, 1978)

การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสเปนบัญญัติบทกฎหมายไว้เช่นนี้ แสดงให้เห็นถึงการตระหนักในความจำเป็น ของการรับรองความหลากหลายทางภาษา บนพื้นฐานของความพยายามในการลดความขัดแย้งและลดแรงกดดันทางวัฒนธรรม ซึ่งในมุมมองหนึ่ง เราจะเห็นได้ว่าการรับรองสิทธิทางภาษาของประเทศสเปนนั้นกว้างขวางกว่าแคนาดาเสียด้วยซ้ำ โดยเฉพาะในส่วนที่ไม่ได้มีการกำหนดชื่อของ “ภาษา” ถิ่นที่จะได้รับการรับรองเป็นภาษาราชการไว้อย่างชัดเจน เพียงแค่เป็นภาษาถิ่นที่ใช้ในเขตปกครองนั้น ๆ ของประเทศก็เพียงพอแล้ว

การส่งเสริมสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย

การส่งเสริมสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยเป็นสิ่งแทบจะไม่มี การพูดถึงมาก่อนเลย ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะไทยไม่ได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิทางภาษา แต่อีกเหตุผลหนึ่งที่อาจทำความเข้าใจได้นั้นคืออุดมการณ์ชาตินิยมที่ถูกปลูกฝังผ่านการเรียนการสอนมาเป็นเวลานานทำให้เราไม่ตระหนักถึงความจำเป็นของสิทธิประเภทนี้

ในการศึกษาถึงการส่งเสริมสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย ผู้เขียนจำต้องแบ่งการอธิบายเป็นสองส่วน ส่วนแรกคือความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการยุติธรรมกับภาษาในประเทศไทย และอีกส่วนหนึ่งคือการอธิบายเหตุผลความจำเป็นของการจัดให้มีการส่งเสริมสิทธิทางภาษาในประเทศไทย ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการยุติธรรมกับภาษาในประเทศไทย

ตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วตอนต้น ว่าเราไม่สามารถสำรวจงานเขียนว่าด้วยการให้สิทธิทางภาษาและการเชื่อมโยงสิทธิดังกล่าวเข้ากับกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทยได้เลย งานเขียนทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับภาษาและกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทยมุ่งเน้นไปที่การสร้างกระบวนการยุติธรรมที่เป็นธรรมผ่านศุนิติกบวน (Due process of law) ซึ่งอย่างที่ได้อธิบายไปแล้วว่าเป็นการสร้างการที่รับรองได้ว่าปัจเจกบุคคลทั้งหลายที่เดินหน้าเข้าหาความยุติธรรมผ่านกระบวนการของรัฐจะได้รับการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่มีความเป็นธรรม

หลักเกณฑ์และความจำเป็นในการรับรองสิทธิทางภาษา ในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย

หลักคิดเช่นนี้เมื่อนำไปสู่การผูกโยงเข้ากับปัญหาความไม่เข้าใจและไม่สามารถสื่อสารด้วยภาษาเดียวกันได้ ทั้งในส่วนของผู้ที่พูดภาษาไทยสำเนียงท้องถิ่น หรือผู้ที่พูดภาษาอื่น ซึ่งอาจเป็นภาษาต่างชาติ หรือเป็นภาษาดั้งเดิมที่ตนใช้ จึงนำไปสู่การให้สิทธิในการมีล่าม เพื่อช่วยในการดำเนินกระบวนการยุติธรรม (Right to interpreter) ทั้งนี้ หากผู้ใดสนใจที่จะอ่านงานเขียนเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม ล่าม และภาษา ผู้เขียนขอแนะนำเอกสารชุด “แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และบทบาทขององค์กรสหประชาชาติเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา” โดย ดร.อุทัย อาทิวะ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา

แน่นอนว่าจากผลลัพธ์ของความพยายามในการค้นหางานเขียนภายใต้หัวข้อความยุติธรรมทางภาษา ภาษากับกระบวนการยุติธรรม สิทธิทางภาษา และหัวข้อที่มีลักษณะเดียวกันอีกมากมายภายใต้ขอบเขตฐานข้อมูลที่ผู้เขียนจะสามารถเข้าถึงได้ ย่อมทำให้ในเบื้องต้นผู้เขียนจำต้องกล่าวโดยสรุปว่า ประเทศไทยยังไม่ได้มีการพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิในทางภาษาและความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิดังกล่าวกับกระบวนการยุติธรรมแต่ประการใด ทั้งยังไม่สามารถค้นหาการรับรองสิทธิทางภาษาใด ๆ ไปได้ตามรัฐธรรมนูญได้อย่างชัดเจน เว้นแต่การห้ามเลือกปฏิบัติเพราะเหตุแห่งภาษา

2. เงื่อนไขและเหตุผลความจำเป็นของการรับรองสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย ตลอดจนความสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ในการกล่าวอ้างสิทธิทางภาษา

หากย้อนกลับไปดูพัฒนาการทางประวัติศาสตร์การเมืองของประเทศไทย (รัฐไทย) โดยเฉพาะจากหนังสือเรื่อง “กำเนิดสยามจากแผนที่ ประวัติศาสตร์ภูมิภาคของชาติ” ของศาสตราจารย์ธงชัย วินิจจะกุล จะพบว่า ประเทศไทยนั้นไม่ได้เป็นประเทศที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มคนทั้งหลายในภูมิภาคมาตั้งแต่แรก กล่าวคือ เช่นเดียวกับรัฐจ้าวอาณานิคมอื่น ๆ เมืองอันเป็นต้นกำเนิดของสยามหรือไทย ตามความหมายในประวัติศาสตร์กระแสหลักไม่ว่าจะเป็นสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี แม้กระทั่งรัตนโกสินทร์ ต่างก็ดำเนินการยึดครองเมืองในภูมิภาคเพื่อขยายอาณาเขตของตนแทบทั้งสิ้น ทั้งนี้ ประเทศไทย ตามความหมายของรัฐสมัยใหม่หรือตามความเข้าใจที่เรารับรู้กันอยู่ในปัจจุบันนั้นเพิ่งถูกสร้างขึ้นอย่างเป็นทางการในสมัยรัชกาลที่ 5 เท่านั้น (Thanes Arpornsuwan, 2008: 7)

ลักษณะเช่นนี้หมายความว่าก่อนที่จะมีการก่อตั้งรัฐไทยนั้น ดินแดนที่เป็นประเทศไทยอยู่ ณ ช่วงเวลาปัจจุบันประกอบไปด้วยอาณาจักรที่มีความหลากหลายทั้งในด้านภาษาและวัฒนธรรม เช่น อาณาจักรล้านนาในภาคเหนือ และอาณาจักรปาดานีในภาคใต้ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากบริบทในภาคเหนือแล้ว เราจะพบว่าการสร้างความรู้และสำนึกในความเป็นคนไทยสามารถสร้างได้สำเร็จและมีประสิทธิผลมากกว่าในภาคใต้ มุมมองหนึ่งของผู้เขียนที่มีต่อประเด็นดังกล่าวนั้นคือชุมชนชาวมลายู - มุสลิมในภาคใต้นั้นเป็นชุมชนที่มีความผูกพันต่อวัฒนธรรม ภาษา และดินแดนของตนเองอย่างเข้มแข็ง ส่วนนี้อาจเนื่องมาจากการที่ผนวกเอาความเชื่อในศาสนาอิสลามเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในอัตลักษณ์ของตน และอีกปัจจัยหนึ่งนั่นคือการที่ปัตตานีรวมถึงจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยนั้นมีเขตแดนติดกับมาเลเซีย ซึ่งเป็นประเทศที่ประกอบขึ้นด้วยกลุ่มชนชาวมลายู - มุสลิมเช่นเดียวกัน

ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมเช่นนี้ทำให้ผู้เขียนเลือกที่จะมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิทางภาษาของกลุ่มชนชาวมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มากกว่าไม่ใช่เพียงเพราะความสามารถในการรักษาแนวคิดชาตินิยมของตนเองที่ยังคงอยู่ แต่เพราะปัญหาความขัดแย้งที่เชื่อมโยงโดยตรงกับปัญหาความนิยมในเชื้อชาติ ซึ่งถูกตอกย้ำผ่านการกระทำทางประวัติศาสตร์ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความพยายามกลืนกินจารีตประเพณีและวัฒนธรรม ทั้งการห้ามไม่ให้มีการใช้ภาษามลายูในการเรียนการสอน ข้อห้ามเกี่ยวกับการแต่งกาย และการระงับการบังคับใช้กฎหมายศาสนาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง (Thanes Arpornsuwan, 2008: 51)

ปัญหาทางภาษาที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะปัญหาการสื่อสารที่ไม่เข้าใจซึ่งเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการยุติธรรมนั้นมีเอกสารที่แสดงถึงปัญหาดังกล่าวอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเอกสารทางวิชาการที่จัดทำโดย วรวิทย์ จิรายุกุล เรื่อง “ปัญหาและข้อขัดข้องในการอำนวยความสะดวกของศาลในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ กรณีศึกษา ปัญหา ภาษา และล่าม” ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประสบปัญหาเกี่ยวกับการติดต่อประสานงานในขั้นตอนกระบวนการยุติธรรม เนื่องมาจากอุปสรรคความไม่เข้าใจทางด้านภาษา ปัญหาที่เกิดจากการเลือกปฏิบัติบนฐานของความแตกต่างด้านเชื้อชาติและชาติพันธุ์ และความไม่เพียงพอของล่ามภาษามลายู (Worawith Jirayukul, 2009: 1 - 11)

หลักเกณฑ์และความจำเป็นในการรับรองสิทธิทางภาษา ในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย

ลักษณะของปัญหาเกี่ยวกับสิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยจึงไม่ได้เป็นแค่เรื่องของความไม่พร้อมในเชิงกระบวนการ แต่มีมิติทางด้านวัฒนธรรมตลอดจนทัศนคติชาตินิยมต่าง ๆ เข้ามาซ้อนทับด้วย

ทั้งนี้ หากพิจารณาจากมุมมองว่าด้วยหลักเกณฑ์ในการกล่าวอ้างสิทธิทางภาษาแล้ว เราอาจกล่าวได้ว่าสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยนั้นถึงพร้อมไปด้วยเงื่อนไขภายใต้หลักเกณฑ์ตามที่กล่าวไว้ในหัวข้อที่สองอย่างครบถ้วนแล้ว ทั้งในเรื่องของการมีภาษาถิ่นใช้ และมีวัฒนธรรมที่ผูกพันอยู่กับท้องถิ่น และมีปัญหาเกี่ยวกับการสื่อสารอันเนื่องมาจากการถูกบังคับให้ใช้ภาษาไทยในการติดต่อราชการ นอกจากนี้ ชาวมาลาญมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังมีองค์กรกลางที่ทำหน้าที่เป็นเสมือนตัวแทนของตนในการสื่อสารกับบุคคลภายนอก อาทิ มูลนิธิศูนย์ประสานงานตาดึกาชายแดนใต้ กลุ่มบุหงารายา และกลุ่ม SIRIH PINANG ดังนั้น การส่งเสริมสิทธิทางภาษาโดยการอนุญาตให้มีการดำเนินการในกระบวนการยุติธรรมด้วยภาษามาลาญทั้งโดยวาจาและโดยเอกสารจึงเป็นสิ่งที่สมควรกระทำ ในมุมหนึ่งเพื่ออำนวยความสะดวกให้ความยุติธรรมเกิดขึ้นได้จริงบนพื้นฐานของการเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถเลือกใช้ภาษาที่ตนมีความมั่นใจในการสื่อสารเพื่อสื่อสารได้เอง และอีกมุมหนึ่งการรับรองสิทธิทางภาษาอาจเป็นส่วนช่วยในการลดปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ได้อีกด้วย

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

สิทธิทางภาษาเป็นสิทธิที่ควรให้การรับรองแก่ประชาชนซึ่งไม่ได้มีภาษาหลักที่ใช้ในการสื่อสารเป็นภาษาราชการตามที่ใช้กันอยู่ในรัฐ ๆ หนึ่ง เนื่องจากการรับรองสิทธิทางภาษานั้นมีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งอันเกิดจากประเด็นเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมลดลงได้ นอกจากนี้หากมองในมุมของกระบวนการยุติธรรม การให้สิทธิทางภาษาในกระบวนการยุติธรรมยังรับประกันได้ว่าบุคคลทั้งหลายจะสามารถได้รับความยุติธรรมจากการดำเนินกระบวนการต่าง ๆ อย่างแท้จริง สามารถลดข้อผิดพลาดที่อาจเกิดจากความไม่พร้อมของกระบวนการได้

สิทธิในทางภาษานั้นเป็นสิทธิที่ได้รับการยอมรับในระดับสากลผ่านเอกสารทางกฎหมายระหว่างประเทศหลายฉบับ ที่ให้การรับรองสิทธิในทางภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ และจัดตั้งสิทธินั้นขึ้นมาเป็นสถาบันผ่านการประกาศให้องค์กรทางการเมืองจะต้องยินยอมที่จะเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่ไม่ได้ใช้ภาษาราชการของตนโดยอาศัยภาษาที่เขาเหล่านั้นเลือกใช้

ตัวอย่างการรับรองสิทธิทางภาษาที่น่าสนใจคือกรณีของประเทศแคนาดา ที่ได้วางการรับรองสิทธิดังกล่าวไว้ในกฎหมายทั้งระดับรัฐธรรมนูญและระดับรัฐบัญญัติ โดยเลือกที่จะเปลี่ยนระบบกฎหมายของตนทั้งประเทศให้กลายเป็นระบบสองภาษา เพื่อรองรับชนกลุ่มน้อยที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาหลักในประเทศ การกระทำเช่นนี้นอกจากจะเป็นการส่งเสริมสิทธิของประชาชนทั้งหลายแล้ว ส่วนหนึ่งยังทำให้ความขัดแย้งภายในประเทศลดลงได้อีกด้วย ลักษณะการรับรองเช่นนี้ยังเกิดขึ้นอีกในหลายประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศสเปนที่เลือกใช้การรับรองความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

อย่างไรก็ตาม ในประเด็นของประเทศไทยนั้นมีความแตกต่างจากกรณีของแคนาดาและสเปนค่อนข้างมาก โดยเฉพาะหากเปรียบเทียบในมุมของการตระหนักรู้เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนต่าง ๆ ผู้เขียนเห็นว่าการปรับระบบกฎหมายให้กลายเป็นระบบสองภาษาจึงเป็นไปได้ยาก ทางออกที่ง่ายที่สุดในตอนนี้ผู้เขียนเห็นว่าควรเป็นการปรับปรุงกระบวนการยุติธรรมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งในส่วนของเอกสารและการติดต่อราชการโดยอนุญาตให้ใช้ภาษามลายูในการติดต่อได้ รวมถึงดำเนินการจ้างงานบุคลากรที่มีความสามารถในการสื่อสารภาษามลายู เนื่องจากในท้ายที่สุดแล้วแม้กระทั่งตัวเองก็อาจไม่เข้าใจบริบทของความหมายทางภาษาได้ดีเท่ากับผู้ที่จบทางด้านกฎหมายและการยุติธรรม

ทั้งนี้ บทความชิ้นนี้เป็นบทความเบื้องต้นที่ผู้เขียนพยายามนำเสนอทัศนะเกี่ยวกับการคงอยู่และการรับรองสิทธิทางภาษาให้ผู้อ่านได้รับทราบโดยเน้นไปที่หลักเกณฑ์ที่ได้รับการยอมรับในต่างประเทศ และนำเอาหลักเกณฑ์ดังกล่าวมาปรับเข้ากับสถานการณ์ของประเทศไทยในลักษณะที่เป็นภาพรวม ทำให้เนื้อหาโดยเฉพาะในส่วนของรายละเอียดเกี่ยวกับประเทศไทยถูกย่อลงภายใต้จำนวนหน้ากระดาษที่มีจำกัด อย่างไรก็ตาม

หลักเกณฑ์และความจำเป็นในการรับรองสิทธิทางภาษา
ในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย

ผู้เขียนมีความตั้งใจที่จะเขียนบทความเพิ่มเติมอีกจำนวนหนึ่งโดยเน้นไปที่ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาในกระบวนการยุติธรรมของประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยตรง ซึ่งจะใช้บทความนี้เป็นฐานในการเขียน และหวังว่าผู้ที่สนใจจะได้นำบทความฉบับนี้ตลอดจนบทความอื่น ๆ ที่จะตามมาไปใช้ต่อยอดในการศึกษาเพิ่มเติม และช่วยกันผลักดันให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิทางภาษาเกิดขึ้นได้ในประเทศไทยต่อไป

References

- Arzoz, X. (2006). *The Nature of Language Rights*. Ireland: Paper presented at the International Conference of the Academy of Language Law.
- Borwornsak Uwanoo. (2011). *Public Law 1: The Evolution of Philosophy and The Nature of Public Law in various Epochs*. Bangkok: hualalongkorn University Press. (In Thai)
- Congress and the Senate of Spain. (1978). *Spanish Constitution*. Spain: Congress and the Senate of Spain.
- Department of American and South Pacific Affairs. (2014). *General Information fo Canada*. [Online]. Retrieved from [http://aspa.mfa.go.th/aspa/th/information_country/north-america/detail .php?ID=377](http://aspa.mfa.go.th/aspa/th/information_country/north-america/detail.php?ID=377) [2018, May 20].
- Gruben, V. (2006). A Comparative Examination of Official Minority Languages in the Judicial System: Foundational Principle. *Supreme Court Law Review*. 32(2), 1 - 19.
- May, S. (2012). *Language and minority rights: ethnicity, nationalism and the politics of language* (2nd ed.). New York: Routledge.
- Powell Jr. and Strøm Dalton Almond. (2006). *European Politics Today* (3rd ed.). United State: Longman.

- Reorung Boonkerd. (2014). *Restorative Justice: A Case Study of Provincial Justice Office In Mahasarakham Province*. Master of arts thesis. Bangkok: National Institute of Development Administration. (In Thai)
- Skutnabb-Kangas, T. and Phillipson, R. (2017). Linguistic human rights, past and present. In *Language Rights: Principles, Enactment, Application* (2nd ed.). New York: London.
- Skutnabb-Kangas, T. (2008). HUMAN RIGHTS AND LANGUAGE POLICY IN EDUCATION. In *Encyclopedia of Language and Education Vol. 1* (2nd ed.). New York: Springer.
- Supreme Court of Canada. (1991). *Canada (Attorney General) v. Viola*. in *F.C. 373*. Canada: Supreme court of Canada.
- Thanes Arpomsuwan. (2008). *Theory of separatism in Southern Thailand*. Bangkok: Social Science and Community Science Book Foundation. (In Thai)
- The Canadian Encyclopedia. (2006). *Canada Political History*. [Online]. Retrived from <http://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/political-history/> [2018, May 20].
- UNESCO. (1989). *Final Report and Recommendation of International Meeting of Experts on Further Study of the Concept of the Rights of Peoples*. French: UNESCO.
- Univesal Declaration of Linguistic Rights Follow - up Committee. (1998). *UNIVERSAL DECLARATION OF LINGUISTIC RIGHT*. Barcelona: Institut d'Edicions de la Diputacio de Barcelona.
- Worawit Jirayukul. (2009). *Issues and objections in the case study of languages and interpreters problem in Court of Justice in the three southern border provinces*. Bangkok: Jurditial Traing Institute. (In Thai)